

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԶԼՄ ԻՆՔՆԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ ԵՎ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ

ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ
2014

ՀՏԴ 659(042.4)
ԳՄԴ 76 ց7
Զ 690

***Հրատարակության է երաշխավորել ԵՊՀ ժուռնալիստիկայի
ֆակուլտետի գիտական խորհուրդը***

Զ 690 ԶԼՄ ինքնակարգավորում և կարգավորում: Ղասախոսություն-
ներ/Կազմ.՝ Վ. Պետրոսյան. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2014. - 44 էջ:

«ԶԼՄ ինքնակարգավորում և կարգավորում» դասընթացի
նպատակը ապագա լրագրողներին մեղիառնություն օրենսդրության
և էթիկայի հարցերը ներկայացնելն է:

ՀՏԴ 659(042.4)
ԳՄԴ 76 ց7

ISBN 978-5-8084-1837-0

© ԵՊՀ հրատ., 2014
© Կազմողի համար, 2014

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՆՊԱՏԱԿԸ

Դասախոսությունները մշակվել են՝ հաշվի առնելով ժամանակակից մեդիամիջավայրում մի կողմից՝ խոսքի ազատության կարևորությունը, ազատ արտահայտվելու իրավունքի սահմանափակման, խախտման, դժրանց հետևանքով առաջացած ժուռնալիստական էթիկայի հիմնախնդիրները և մյուս կողմից՝ Հայաստանի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում խնդրո առարկա ուսումնական դասընթացի մասին՝ «ԶԼՄ ինքնակարգավորում և կարգավորում»՝ հայերեն լեզվով գրականության սակավությունը:

Մեր նպատակն է՝ ամբողջական ներկայացնել ԶԼՄ կարգավորման և ինքնակարգավորման արդի հիմնահարցերը, զարգացման միտումները, օրենսդրական բացերն ու էթիկական մարտահրավերները: Ավելին, մենք փորձել ենք համակարգել ոչ միայն ազգային ու միջազգային իրավական ակտերը, դրանց առանձնահատկությունները, այլև մասնագիտական էթիկայի սկզբունքներն ու կանոնները, ինքնակարգավորման տարբեր մեխանիզմները, դրանց գործառույթները:

Սակայն առավել կարևորել ենք այն հարցը, թե մեզանում որակյալ լրատվադաշտ ստեղծելու ինչպիսի արդյունավետ մեխանիզմներ կան, և ոլորտի «վերահսկման» որ տարբերակն է առավել գործող՝ ինքնակարգավորումը, թե՞ կարգավորումը:

Հատուկ ուշադրության են արժանացել արևմտյան և ռուսական փորձը, եվրոպական կոնվենցիայի տարբեր դրույթներն ու նախադեպերը և դրանց համեմատությունը հայաստանյան իրականության մեջ:

Դասընթացի թեմաներն ընտրված են ըստ կարևորության. մի կողմից ներկայացվում են օրենսդրական ակտերն ու դրանց կիրարկման հնարավորությունները, մյուս կողմից՝ էթիկայի հիմնախնդիրները, դրանց լուծման միտումները:

Ընդհանուր առմամբ դասընթացը կազմված է այնպես, որ ուսանողները կարողանան ձեռք բերել անհրաժեշտ գիտելիքների պաշարը, արդյունավետ օգտագործեն դրանք և ճիշտ կողմնորոշվեն ԶԼՄ ինքնակարգավորման ու կարգավորման ոլորտներում:

ԱՎՆԿԱԼՎՈՂ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

Դասընթացի ավարտին ուսանողը.

- ❖ կյուրացնի ընդունված իրավական և մասնագիտական անհրաժեշտ հասկացություններ՝ դեոնթոլոգիա, մասնագիտական էթիկա, լրագրողի էթիկա, գրագողություն, դեֆամացիա, հեղինակային իրավունք և այլն,
- ❖ կծանոթանա աշխարհում և Հայաստանում կիրառելի ժուռնալիստական էթիկայի հիմնարար սկզբունքներին, առաջացման նախադրյալներին, զարգացման միտումներին,
- ❖ կյուրացնի օրենսդրության և էթիկայի հիմնական աղբյուրները, նրմանություններն ու տարբերությունները,
- ❖ կտարանջատի ինքնակարգավորման մեխանիզմները, տեղյակ կլինի Դիտորդ մարմնի, Տեղեկատվական վեճերի խորհրդի, Լրագրողների շահերի պաշտպանության կոմիտեի գործունեությանը,
- ❖ կտարբերի մարդու իրավունքների և հասարակական շահերի ուղմահարման դեպքերը, դրանք սահմանող իրավական և էթիկական նորմները,
- ❖ տեղյակ կլինի Հայաստանում գրապարտության և վիրավորանքի ապաքրեականացման գործընթացի նախադրյալներին, թեմային առնչվող մասնագիտական քննարկումներին, դատական պրակտիկային,
- ❖ կծանոթանա դատական գործընթացների լուսաբանման առանձնահատկություններին, տեղեկատվության աղբյուրների հետ աշխատանքի կազմակերպման մեթոդներին,
- ❖ կտարանջատի խոսքի ազատության և ազատ արտահայտվելու իրավունքները, կիմանա դրանք սահմանող ազգային օրենքներն ու միջազգային իրավական ակտերը, ազատ խոսքի օգտագործման սահմաններն ու սահմանափակումները,
- ❖ տեղյակ կլինի անձի մի շարք կարևոր իրավունքներին՝ տեղեկատվության ազատություն, պատվի և արժանապատվության, մասնավոր կյանքի գաղտնիություն և այլն,
- ❖ կծանոթանա լրագրողական գործունեությանն առնչվող կարևոր օրենքներին, դրանց կիրառման իրավական հիմքերին,
- ❖ կտիրապետի հեղինակային իրավունքի օգտագործման և պահպանման սկզբունքներին թե՛ ավանդական, թե՛ նոր և այլընտրանքային մեդիայում,

- ❖ ինքնուրույն կկարողանա վերլուծել օրենքներն ու դրանցում ներկայացված հասկացությունները:

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Դասընթացը բաղկացած է դասախոսություններից և սեմինար պարապմունքներից: Դասախոսությունները կընթանան ինտերակտիվ մեթոդով, իսկ որոշ կարևոր հարցեր առավել խոր ուսումնասիրության կարժանանան սեմինար պարապմունքների ժամանակ: Մասնավորապես շեշտը կդրվի Հայաստանում տեղեկատվության ազատության, մարդու իրավունքների և հիմնարար այլ ազատությունների խախտման դեպքերի քննարկման վրա:

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դաս 1 (2 ժամ դասախոսություն)

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Տալ դասընթացի ընդհանուր նկարագրությունը և որդեգրած մոտեցումը, նպատակներն ու մեխանիզմները, հիմնավորել թեմաների արդիականությունն ու մատուցման եղանակները, նյութի յուրացման գործուն մեխանիզմները:

**ԺՈՒՐՆԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԷԹԻԿԱՆ ԻԲՐԵՎ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ
ԻՆՔՆԱԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ**

Ինչ է ժուռնալիստական էթիկան

Ժուռնալիստական էթիկան միջազգային տերմինաբանությամբ առավել հայտնի է դեռնթոլոգիա անվամբ և ունի ռոմանական ծագում: Իսկ բուն հասկացությունն ավելի ընդգրկուն է և հաճախ ըմբռնվում է որպես «չգրված, սակայն համընդհանուր համաձայնության արժանացած կարգ, ավանդույթ, որով սահմանվում են պատշաճն ու անպատշաճը, ընդունելի և անընդունելի վարքը»¹:

Գոյություն ունի էթիկայի երեք հիմնական տեսություն՝

1. **դեռնթոլոգիա**-պարտականության վրա հիմնված,
2. **թելեոլոգիա**- հետևանքների վրա հիմնված,
3. **իրավիճակային**:

Այս երեք տեսությունների հիմքում ընկած է մեկ հարց՝ արդյոք նպատակն արդարացնում է միջոցը:

Ժուռնալիստական էթիկան անմիջականորեն առնչվում է ընդհանուր բարոյականության սկզբունքներին: Գիտությունը, որն ուսումնասիրում է մասնագիտական բարոյականության նրբությունները, կոչվում է *մասնագիտական էթիկա*: Եթե ժուռնալիստական էթիկան կիրառելի է կոնկրետ մասնագիտության շրջանակներում և գործում է խիստ մշակված կանոններով, ապա բարոյականությունն ավելի բնորոշ է անհատականությանն առհասարակ, քանզի բարոյականությունն ասելով՝ հասկանում ենք «անհատի «անձնական էթիկան», պարտքի զգացումը՝ հիմնված աշխարհընկալման ու կենսափորձի վրա:

Եթե հույն փիլիսոփա Սոկրատեսը բարոյականության մասին իր դատողությունները կառուցում էր՝ խոսելով «ներքին ծայն» կոչվածի մասին, այն համարելով մարդու բարոյական հեղինակության ամենաբարձր հատկանիշը, ապա Արիստոտելն առաջինն էր, ով ստեղծեց հասարակության մեջ բարոյական հարաբերությունների համակողմանի մի հայեցակարգ՝ այդպիսով համակարգելով էթիկայի մասին իր դատողությունները:

¹ **Պետրոսյան Վ.**, Ժուռնալիստական էթիկա. հիմնախնդիրները և զարգացման միտումները արդի հայ մամուլում, Երևան, 2012, էջ 7:

Ռուս տեսաբան Ավրաամովն էլ, մասնագիտական բարոյականությունը դիտարկելով երկու տեսանկյուններից, առանձնացնում է «լրագրողի էթիկա» և «մասնագիտական էթիկա» հասկացությունները: Եթե առաջինի դեպքում տեսաբանը դիտարկում է գիտությունը լրագրողի բարոյականության, մասնագիտական առանձնահատկությունների, իր աշխատանքի բարոյական հատկանիշների մասին, ապա մասնագիտական էթիկան նա նույնացնում է մասնագիտական բարոյականության կանոնների ու նորմերի հետ², այլ կերպ ասած՝ լրագրողական կանոնագրերի:

ԹԵՄԱ 2

«ԶԼՄ-ՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԵՆԱՆԻԶՄՆԵՐԸ, ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

Ինքնակարգավորում հասկացությունը

Լրագրողի գործունեությունը կարգավորվում է ինչպես համապատասխան օրենքների, իրավական ակտերի, այլ կերպ ասած՝ կարգավորման, այնպես էլ ոլորտի մասնագետների կողմից մշակված հատուկ մեխանիզմների միջոցով՝ ինքնակարգավորմամբ: Գործնականում ինքնակարգավորումը ենթադրում է *ինքնակազմակերպում, ինքնատիրապետում և ինքնաղեկավարում*: Եթե ինքնակազմակերպման շնորհիվ որոշակի ռազմավարություն է մշակվում ժուռնալիստական նյութի պատրաստման համար, ապա ինքնատիրապետման գործառույթը այս կամ այն խնդրի լուծման որակական ստուգումն է, հնարավոր տարածայնություններից խուսափելու ձգտումը: Տարածայնությունների բացառումն էլ հնարավոր է դառնում շնորհիվ ինքնաղեկավարման: Լրագրողի գործունեության ինքնաղեկավարումը ենթադրում է ոչ միայն սեփական վարքը կարգավորող բարոյական սկզբունքների ու նորմերի գիտացում, այլև հասարակության տարբեր շերտերի հանդեպ հարգանք, միջանձնային բարոյական վերաբերմունքի դրսևորում:

Ինքնակարգավորման մեխանիզմները

Մամուլի խորհուրդներ: Նմանատիպ խորհուրդներ գործում են աշխարհի ոչ բոլոր երկրներում: Զբաղվում են հասարակության ներկայացրած բողոքների քննմամբ՝ կապված այս կամ այն հրապարակման հետ,

² Авраамов Д. С., Профессиональная этика журналиста, М., 1999, стр. 6.

և անհրաժեշտության դեպքում համապատասխան որոշում են ընդունում: Առաջին մամուլի գործերի խորհուրդը հիմնվել է Եվրոպայում՝ օրենքի երկիր համարվող Շվեդիայում, 1916թ.: Ի տարբերություն Շվեդիայի՝ Նորվեգիայում գործող մամուլի խորհրդի լիազորությունները թեև հիմնականում նույնն են, այնուամենայնիվ, խորհուրդը հստակ դիրքորոշում ունի բողոքների ընդունման հարցում. բողոքը չի ընդունվում, եթե գործն արդեն գտնվում է դատարանի վարույթում կամ եթե տուժողը մտադիր է դիմել դատարան: Իր գործունեությամբ աչքի է ընկնում նաև ավստրալիական մամուլի խորհուրդը: Մյուսներից տարբերվում է նրանով, որ բողոքներ է ընդունում երրորդ մեկից /որոնց ուղղակիորեն չի վերաբերում հրապարակված տվյալ հոդվածը/, ով ձանաչում է հոդվածի հեղուսին և տեսնում է, որ վիրավորվում է վերջինիս պատիվը, անունը:

Հայաստանում 2007թ. մարտին Երևանի մամուլի ակումբի նախաձեռնությամբ ստեղծվեց ԶԼՄ-ների էթիկայի **Դիտորդ մարմին**, որը բավական հետևողական է մամուլի հանդեպ լսարանի ունեցած բողոքների քննմամբ, առաջնորդվում է հատուկ վարքականոնով և դրան կից՝ ընտրությունների և հանրաքվեների լուսաբանման սկզբունքների վերաբերյալ Հռչակագրով, որը ստորագրել է Հայաստանի 48 լրատվամիջոց ներկայացնող 45 սուբյեկտ: Իսկ նախաձեռնությանը սատարել է 9 լրագրողական միություն:

Մեզանում ինքնակարգավորման գործընթացի հանդեպ հետաքրքրությունը հիմք հանդիսացավ, որպեսզի վերջին տարիներին ստեղծվեն ինքնակարգավորող նոր կառույցներ՝ *Տեղեկատվական վեճերի խորհուրդը և Լրատվամիջոցների շահերի պաշտպանության խումբը*:

Մամուլի օմբուդսմեն: Պաշտոնը կյանքի է կոչվել 20-րդ դարասկզբին ԱՄՆ-ում՝ 1913թ. «Նյու Յորք Վորլդում» : Հայաստանում մամուլի համար նախատեսված նման առանձին ինստիտուտ դեռևս չկա, թեև մամուլի օմբուդսմեն ունենալու առաջին քայլերը ձեռնարկվեցին «ԳԱԼԱ» հեռուստաընկերության և «Առավոտ» օրաթերթի կողմից:

Լրագրողական կազմակերպություններ և միություններ: Սրանք այն կառույցներն են, որոնց շահագրգռվածությունը ոլորտը կարգավորելու հարցում մեծ է: Հայաստանում այդպիսիք են Հայաստանի ժուռնալիստների միությունը, Երևանի մամուլի ակումբը, Խոսքի ազատության պաշտպանության կոմիտեն, Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնը, Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոնը (նախկին Ինտերնյուս հ/կ), Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբը:

Խմբագրական կոլեգիա: Քննում է խմբագրության ստացած բողոքներն ու որոշումներ կայացնում:

Էթիկայի կանոնագրեր: Սրանք առավել տարածված մեխանիզմներ են:

ԹԵՄԱ 3

ԷԹԻԿԱՅԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐԵՐԻ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Առաջացման նախադրյալները

Սեզանում ժուռնալիստական էթիկա հասկացությունը շրջանառության մեջ մտավ անկախացումից հետո, ինչը կապված է նախկին պետական-միակուսակցական լրատվամիջոցներին փոխարինած ազգային, հանրային, ինչպես նաև նորաստեղծ անկախ կամ մասնավոր տարբեր լրատվամիջոցների ի հայտ գալու հետ: Հայկական ժուռնալիստիկայում ևս, միջազգային փորձի օրինակով, սկզբնավորվեց և աստիճանաբար սկսեց զարգացում ապրել մամուլի ազատականացման գործընթացը: Համարել, որ դաշտում նկատելի խնդիրները այլևս լուծված են, իսկ անհրաժեշտ մակարդակը՝ առկա, առայժմ անհնար է, քանզի այն մի կողմից ենթադրում է ոլորտի լիակատար անկախացում, մյուս կողմից նախատեսում է բնագավառի մասնագետների հմտացում և բարձրակարգ լրագրողի բարոյական կերպարի ձևավորում: Տեղին է մեջբերել Էթիկայի համաշխարհային ինստիտուտի հիմնադիր Ռիչվորդ Կիդդերի այն տեսակետը, որ «էթիկան չգրված օրենքներին ենթարկվելն է, այսինքն՝ լրագրողները պետք է ենթարկվեն իրենց իսկ կանոններին, հետևեն իրենց նյութերի ճշգրտությանը և ոչ թե առաջնորդվեն միայն պետության կամ որևէ կազմակերպության կողմից ընդունված օրենքներով, վարվեն այսպես կամ այնպես»³:

Յուրաքանչյուր երկրի հասարակական, սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական կացութաձևով պայմանավորված՝ ժուռնալիստիկան անցնում է զարգացման նոր փուլ: Ասվածի լավագույն ապացույցը 1991 թ. խորհրդային հասարակարգի փլուզմամբ ակնկալվող անկախության հաստատումն էր: Խորհրդային տարիներին կոմկուսը մամուլն օգտագործում էր սեփական գաղափարախոսությունը հասարակության շրջանում տարածելու համար՝ այդպիսով որոշակիացնելով թե՛ ժուռնալիստիկայի դերը որպես մասնագիտություն և թե՛ լրագրողի կարգավիճակը հասա-

³ **Պետրոսյան Վ.**, Ժուռնալիստական էթիկա. հիմնախնդիրները և զարգացման միտումները արդի հայ մամուլում, Երևան, 2012, էջ 46:

րակության մեջ: Ամերիկյան տեսաբան Ուիլբուր Շրամն իր «Կոմունիստական մամուլի տեսությունը» աշխատության մեջ հստակ տալիս է կոմունիստական շրջանի ՋԼՄ-ների նկարագիրը. «Լրատվամիջոցներն օգտագործվում են իբրև գործիք պետության և կուսակցության համար և նմանատիպ «գործիք» հանդիսացող մյուս կառույցների հետ կազմում են մի ամբողջություն»⁴: 1980-ականների վերջին և 90-ականների սկզբին ստեղծված քաղաքական բարդ խմորումներն ի վերջո հանգեցրին ԽՍՀՄ փլուզմանը, ինչի հետևանքով նախկին միութենական հանրապետությունները, այդ թվում՝ Հայաստանը, բռնեցին անկախության ուղին: Մամուլի ազատությունն ինքնին ենթադրում էր կարծիքների ազատություն. մարդիկ այլևս չէին վախենում իրենց տեսակետներն արտահայտելուց: Սակայն մամուլի քաղաքական ազատությունն ու անկախությունը սկսեցին մեծապես պայմանավորվել ֆինանսատնտեսական գործոններով: Անկախության առաջին տարիներին լրատվամիջոցներում տեղ գտած անստույգ, ոչ հավաստի փաստերն ու տեղեկատվությունը նվազեցրին մամուլի հանդեպ լսարանի վստահությունը: Սա իր հերթին խորացրեց լրատվամիջոցների, հատկապես տպագիր պարբերականների ճգնաժամային վիճակը՝ հանգեցնելով բաժանորդների, սպառողների թվի կտրուկ նվազման: Չնայած սրան օրեցօր երևան էին գալիս նոր թերթեր՝ տարբեր ուղղվածություններով: Նրանց քանակական պոռթկումը փոխեց ժուռնալիստիկայի նկարագիրը և ընդլայնեց տեղեկատվություն ստանալու հնարավորությունը: Սակայն, ինչպես ասում են, քանակը միշտ չէ, որ որակ է, պրոֆեսիոնալիզմ և բարոյականություն:

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Ռուսաստանում նոր մամուլի կայացման գործընթացը չէր կարող իր անմիջական ազդեցությունը չունենալ մեզնում ժուռնալիստիկայի ձևավորման ու զարգացման ընթացքի վրա: Անկախության առաջին երեք տարիները բնութագրվում են որպես մամուլի հին, ավանդական ձևերից ու կադապարներից ազատվելու տարիներ, երբ մամուլը խորհրդային կարգերի քայքայումից հետո ազատվեց կուսակցական ճնշումներից: Այս շրջանում ավելացավ տպագիր օրգանների թիվը, իսկ ամենակարևոր ձեռքբերումը եղավ 1991թ. «Մամուլի և զանգվածային մյուս լրատվամիջոցների մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը, որով որոշակի արտոնություններ տրվեցին լրատվամիջոցներին ու լրագրողներին: Ավելի ուշ Երևանի մամուլի ակումբը, Հայաստանի ժուռնալիստների միությունը, լրագրողական մյուս ակտիվ հասարակական կազմակերպություններն ու որոշ լրատվամիջոցներ սկսեցին ընդունել

⁴ Shrum W., Soviet Comunistic Press, 1997, p. 25.

էթիկայի սեփական կանոնագրեր: Դրանցում հեղինակները, հիմնական շեշտը դնելով արդարություն, ճշգրտություն, օբյեկտիվություն սկզբունքների վրա, փորձում են կարգավորել նաև այլ կարևոր հարաբերություններ ու պահանջներ ևս:

Դաս 5 (2 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Լրագրության օրենսդրության և էթիկայի փոխառնչությունները:
- Դիտորդ մարմնի կայացրած եզրակացությունները:

Դաս 6-8 (6 ժամ դասախոսություն)

ԹԵՄԱ 4

ԷԹԻԿԱՅԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐԵՐՆ ԻՆՔՆԱԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՍԵՆԱՆԻՋՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ, ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

Լրագրողների վարքն ու մասնագիտական պարտականությունները, լրատվամիջոցների գործունեության էթիկական բազան կազմող սկզբունքները, նորմերը և վարքականոնները սահմանված են հատուկ փաստաթղթերում, որոնք առավել հայտնի են էթիկայի կանոնագիր անվամբ: Ընդհանուր առմամբ, էթիկայի կանոնագրերը միմյանցից տարբերվում են լրագրողներին ներկայացվող ընդհանուր պահանջների աստիճանով: Դրանց մի մասը ներառում է ընդհանուր սկզբունքներ, մյուսները կոնկրետացնում են լրագրողի պահվածքն իրավիճակին համապատասխան, երրորդները՝ լրագրողի վարքագիծը կոնկրետացնող պահանջներ, չորրորդներն էլ երբեմն համալրվում են որոշակի հավելվածներով:

Որպես կանոն՝ տարբերում են էթիկական կանոնագրերի հետևյալ տեսակները՝

1. **Ճյուղային** (կապված ժուռնալիստիկայի կոնկրետ բնագավառի հետ, ինչպես օրինակ՝ մեզանում հետաքննող լրագրողների ընկերակցության կողմից ընդունված կանոնագիրը),

2.**խմբային** (մի խումբ լրատվական կազմակերպություններ միավորվելով՝ ընդունում են կանոնագիր),

3.**խմբագրական** (կանոնագրի ընդունումը տվյալ լրատվամիջոցի նախաձեռնությունն է. մեզանում այդպիսին է «Առավոտ» օրաթերթի էթիկայի կանոնագիրը),

4.**ազգային** (ոլորտը կարգավորող կանոնագրերի ընդունմանը ձեռնամուխ են լինում տվյալ երկրի տարածքում գործող լրատվական կազմակերպություններն ու լրատվամիջոցները),

5.**միջազգային** (նախաձեռնությունը պատկանում է միջազգային հեղինակավոր կառույցներին),

6.**գերատեսչական** (հեղինակները տարբեր գերատեսչություններն են):

Ժուռնալիստական էթիկայի կանոնագրերի գործառնությունները ճիշտ կլինի դասակարգել այսպես՝

1.**ինքնակարգավորման գործառնություն,**

2.**անվտանգության կամ մասնագիտական համերաշխության գործառնություն** (կարևորվում է այն հարցը, թե ու՞մ, ինչպե՞ս և ինչի՞ց է պաշտպանում լրագրողական համերաշխությունը),

3.**մասնագիտական արժանապատվության պահպանման գործառնություն** (կարևորվում են ինքնահարգանքը, բարոյականության և ժուռնալիստիկայի համատեղելիությունը),

4.**կրթական գործառնություն,**

5.**տնտեսական գործառնություն** (երբ ուշադրություն է դարձվում ԶԼՄ-ների սպառողական գրավչության մեծացմանը),

6.**անձնակազմի ղեկավարման, բարելավման գործառնություն**, որտեղ էթիկական կանոնագրերը հանդես են գալիս իբրև «ծառայողական հրահանգների տեսակ»:

Տեսականորեն կան հայացքներ՝ կապված այն պահանջների հետ, որոնք հասարակությունը առաջադրում է լրագրողական միջավայրին: Օրինակ՝ ռուս տեսաբան Գ. Լազուտինան⁵ այդպիսի պահանջների ամբողջությունը դիտում է իբրև երեքհարկանի բուրգ, որի առաջին հարկում այնպիսի հասկացություններն են, ինչպիսիք են՝ մասնագիտական պարտականությունը, պատասխանատվությունը, խիղճը, պատիվն ու արժանապատվությունը: Երկրորդ հարկը կազմում են մասնագիտական բարոյական սկզբունքները, որոնցում արտահայտված են լրագրողի վարքագծի կոնկրետ պահանջները: Իսկ երրորդ հարկում արդեն այն նորմերն

⁵ Лазутина Г. В., Профессиональная этика журналиста, М., 1999, стр. 97.

են, որոնք վերահսկում են լրագրողի վարքագծի բոլոր տեսանկյունները բացառապես կոնկրետ իրավիճակներում, այլ կերպ ասած՝ մասնագիտական-էթիկական նորմերը:

ԹԵՄԱ 5

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Հաճախ լրագրողները բարոյական ընտրության խնդրի առաջ են կանգնում. ո՞րն է էթիկայի տեսակետից ավելի ճիշտ՝ հրապարակել, թե՞ թաքցնել ստացված կարևոր տեղեկատվությունը: Նման պարագայում օգնության են հասնում մասնագիտական էթիկան և օրենսդրությունը, որոնցում լրատվության աղբյուրի իրավունքները պաշտպանող հատուկ կետեր կան:

Օրինակ՝ Բորդոյում 1954 թ. ժուռնալիստների միջազգային ֆեդերացիայի ընդունած ժուռնալիստի պահվածքի սկզբունքների հռչակագիրը հստակ սահմանում է, որ «ժուռնալիստը պարտավոր է հետևել մասնագիտական գաղտնիքին և չբացահայտել տեղեկատվության աղբյուրը»⁶: Իսկ ահա 1996 թ. Պրոֆեսիոնալ ժուռնալիստների ընկերության կողմից ընդունված էթիկական նորմերի կանոնագրում ասվում է. «Մինչև տեղեկատվության աղբյուրին անունը չհրապարակել խոստանալը, բացահայտեք նրա միտումները: Լիարժեք բացատրեք խոստումը կատարելու ձեր պայմանները՝ տրված տեղեկատվության փոխարեն: Խոստումը պետք է պահել»⁷: Տեղեկատվության աղբյուրների պաշտպանության առանձին երաշխիք է Եվրոպական կոնվենցիան:

Մեզանում գործող էթիկական կանոնագրերում ևս կարևորվում է տեղեկատվության աղբյուրի պաշտպանության հարցը: Օրինակ՝ «Առավուտի» լրագրողները հարգում են զրուցակիցների խնդրանքը՝ չհրապարակել իրենց անունը, տեղեկատվության աղբյուրը կամ չհրապարակել մասնավոր զրույցում իրենց հայտնած տեղեկությունը: Եթե Երևանի մամուլի ակումբի էթիկայի կանոնագիրը տեղեկատվության աղբյուրը չհրապարակելու հարցում որևէ հատուկ կետ չի նախատեսում (հակառակ այն բանի, թե ինչ ճանապարհով կարող է լրագրողը տե-

⁶ Профессиональная этика журналиста, Фонд защиты гласности, 2-е издание, исправленное и дополненное, М., 2002, стр. 2.

⁷ www.spj.org

դեկատվություն ձեռք բերել), ապա Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոնի էթիկայի կանոնագրով նախատեսվում է «անհրաժեշտության դեպքում ապահովել տեղեկատվության աղբյուրի գաղտնիությունը»: Հայաստանի ժուռնալիստների միության անդամի էթիկայի կանոնագրով էլ միության ցանկացած անդամի պարտադրվում է հնարավորինս խուսափել տեղեկատվության գաղտնի աղբյուրներ օգտագործելուց, սակայն եթե տեղեկատվությունը նրան տրված է աղբյուրը գաղտնի պահելու պայմանով, ապա նա որևէ պարագայում չպետք է բացահայտի այն:

Հաշվի առնելով այն, որ հետաքննական ժուռնալիստիկան չի կարող գործել առանց տեղեկատվության գաղտնի աղբյուրների, հետևաբար չենք բացահայտում տեղեկատվության աղբյուրը, եթե նախապես խոստում է տրվել», - էթիկայի իրենց կանոնագրի այս սկզբունքով են պայմանավորում Հետաքննող լրագրողների ընկերակցության անդամները տեղեկատվության աղբյուրը չբացահայտելու հանգամանքը: Առանձին հետազոտողներ անանուն աղբյուրների լայնորեն կիրառումը կապում են 1970-ական թվականների հետ, երբ «Ուոթըրգեյթի» հայտնի սկանդալից հետո շատ լրագրողներ սկսեցին նմանվել Բոբ Վուդվորդին և Կառլ Բերնսթայնին, ովքեր բացահայտել էին նախագահ Նիքսոնի վարչակազմի գեղծարարությունները: Այն, որ անանուն աղբյուրների տեղի-անտեղի վկայակոչումը միշտ մեծ վտանգ է պարունակում, ակնհայտ է: Տեղին է մեջբերել «Ատլանտա Քոնսթիթյուշնի» խմբագիր Էդուարդ Սիրսի՝ իր աշխատողներին ուղղված խոսքը. «Փորձառու լրագրողի համար աղբյուրից մեջբերումը զենք է: Անփորձ լրագրողի համար՝ հենակ»:

Անանուն աղբյուրով տեղեկատվությունը տարբերվում է իր ձևակերպումներով՝ «Լավատեղյակ աղբյուրներից հայտնի դարձավ», «Մեր տեղեկությունների համաձայն...», «Կառավարությանը մոտ կանգնած մեր աղբյուրի փոխանցմամբ...», «Մեր տեղեկություններով», «...Ըստ որոշ լուրերի...» և այլն:

Ասեկոսե

Անանուն աղբյուրով տեղեկատվության նման տպագիր և հատկապես առցանց մամուլում քիչ չեն ասեկոսեները, որոնք ևս ունեն իրենց բնորոշ ձևակերպումները: Սովորաբար հանդիպող տարբերակներն են՝ «Ասում են...», «Վերջին օրերին լուրեր են տարածվել, ըստ որոնց...», «Համառ լուրեր են շրջում...», «Խոսակցություններ են տարածվել, թե ...», «Չար լեզուները շուկներ են տարածում...» և այլն: Մտավախությունը, թե արդյո՞ք միշտ են իրականությանը համապատասխանում ասեկոսեներն ու անանուն տեղեկատվությունները և արժե՞ անմիջապես հավատալ

դրանց, առանց այլ աղբյուրներից ստուգելու, տեղին է: Իրականում լրագրողների համար եթե մի կողմից ավելի հեշտ է տեղեկատվություն ձեռք բերել աղբյուրը չբացահայտելու խոստման պարագայում, ապա մյուս կողմից նման հրապարակումները հասարակությանը կարող են կանգնեցնել ապատեղեկատվություն ստանալու վտանգի առաջ:

Անազնիվ մեթոդների օգտագործում

Ժուռնալիստական էթիկայի վիճելի հարցերից է, անշուշտ, տեղեկատվության ձեռքբերման թույլատրելի և անթույլատրելի մեթոդների կիրառումը: Երբեմն անհրաժեշտ տեղեկատվություն ձեռք բերելու համար լրագրողը դիմում է այնպիսի միջոցների, ինչպիսիք են՝ **դիմակի, մասնագիտությունը փոխելու, թաքնված տեսախցիկով և ձայնագրիչով աշխատելու մեթոդները**: Սրանք լայնորեն կիրառվում են հատկապես հետաքննական ժուռնալիստիկայի շրջանակներում:

Դիմակի մեթոդը առաջինն օգտագործողներից մեկը «Չիկագո Սան թայմսի» թղթակից Նեյլի Բլայն էր, որը 1980թ. տպագրեց «10 օր հոգեբուժարանում» հոդվածը: Տեղեկատվության ձեռքբերման համար նա ներկայացավ իբրև հոգեկան հիվանդ: Այս մեթոդը երկար ժամանակ կիրառվում էր արևմտյան ժուռնալիստիկայում: Բայց ավելի ուշ խմբագիրներն սկսեցին զգուշություն ցուցաբերել տեղեկատվության ձեռքբերման անազնիվ մեթոդների նկատմամբ: Դիմակի մեթոդին շատ նման է մասնագիտությունը փոխելու մեթոդը: Վերջինս արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ լրագրողը ոչ միայն պատրաստ է, այլև իրականում ի վիճակի է կատարել այն գործը, որն ստանձնել է: Այս մեթոդին սովորաբար դիմում են, որպեսզի կարողանան հստակ պատկերացնել այս կամ այն գործի նրբությունները, ինչպես նաև բացահայտել հետազոտվող ոլորտում առկա թերությունները: Մի կարևոր հանգամանք, եթե ոստիկանները հանցագործության բացահայտման նպատակով կարող են հանդես գալ որպես տարբեր մասնագիտությունների ներկայացուցիչներ, ապա լրագրողները դրանց ընտրության հարցում ունեն որոշակի սահմանափակումներ: Իրենց գործունեության ընթացքում լրագրողները հաճախ դիմում են թաքնված տեսախցիկի և ձայնագրիչի օգնությանը: «Զանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքը հստակ սահմանում է դրանց օգտագործման և տարածման սահմանները: Նմանատիպ ձայնագրությունների հրապարակումը թույլատրելի է, քանի դեռ՝

- չի խախտվել մարդու սահմանադրական իրավունքը և ազատությունը,

- դրանք անհրաժեշտ են հասարակական շահերի պաշտպանության համար,
- եթե ծայնագրման ներկայացումը կատարվում է դատարանի որոշմամբ:

ԹԵՄԱ 6

ԳՐԱԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ժուռնալիստական էթիկայի մեթոդի սկզբունքներից մեկը գրագրողությունն է, այլ խոսքով՝ *ուրիշի մտավոր աշխատանքի օգտագործումը՝ առանց վերջինիս հղում կատարելու*: Գրագրողությունը կամ հեղինակային իրավունքի խախտումը նույնպես համարվում է քրեորեն պատժելի արարք և կարգավորվում է ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածով. «Հեղինակային կամ հարակից իրավունքի օբյեկտն ապօրինի օգտագործելը կամ հեղինակությունը յուրացնելը, եթե այդ արարքը խոշոր վնաս է պատճառել, պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի չափով, կամ ուղղիչ աշխատանքով՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով»: Լրագրողների՝ նման իրավիճակներում չհայտնվելու միակ երաշխիքը տեղեկատվության աղբյուրի վկայակոչումն է:

2006 թ. հուլիսի 15-ին ընդունված «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը կարգավորում է այդ իրավունքներին առնչվող հարաբերություններն ու դրանց խախտումները:

Մեզանում գործող ժուռնալիստական էթիկայի կանոնագրերում հատուկ ուշադրություն է դարձվում գրագրությանը՝ այն դիտարկելով որպես մասնագիտության հետ անհամատեղելի երևույթ: Կոչ է արվում հարգել այլոց մտավոր սեփականությունն ու հեղինակային իրավունքները: Առջանց մամուլում այսօր ամենաշատն է խախտվում հեղինակային իրավունքը. շատ լրագրողների ու լրատվական ծառայություն մատուցող կայքերի համար քուփի փեյսթը դարձել է գործելակերպ, որն էլ հարուցեց իրենց աշխատանքը զնահատող մասնագետների, լրագրողական ընկերությունների ու իրավաբանների դժգոհությունը: Նրանց բողոքը դրսևորվեց «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու հայտարարությամբ: Արդեն 2013թ. օգոստոսի 30-ին ՀՀ օրենսդիրը ընդունեց հիշյալ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին որոշում, որով Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետը լրացվել է հետևյալ բովանդակությամբ. «Օրվա

նորությունների կամ ընթացիկ իրադարձությունների և փաստերի մասին տեղեկատվությունը հանդիսանում է հեղինակային իրավունքի օբյեկտ»⁸, եթե «դրանց արտահայտման ձևը ստեղծագործական աշխատանքի արդյունքն է»⁹: Սույն հոդվածի նախկին տարբերակում այս բնույթի տեղեկատվությունները հեղինակային իրավունքի օբյեկտ չէին: Իսկ ահա գրագողության հարցը կարգավորվում է Օրենքում լրացված 22.1 հոդվածով՝ «Լրատվական նյութի օգտագործման պայմանները», ըստ որի՝ «Տպագիր լրատվական միջոցների, էլեկտրոնային կայքերի (ցանցային լրատվության միջոց) լրատվական նյութերից քաղվածքների վերարտադրումը այլ տպագիր լրատվական միջոցներում, ինտերնետային կայքերում թույլատրվում է իրականացնել միայն մեջբերման նպատակն արդարացնող ծավալով՝ առանց հեղինակի (հեղինակային իրավունքի իրավաստիրոջ) համաձայնության և վարձատրության վճարման»¹⁰: Լրատվական նյութի ամբողջական վերարտադրումը կարող է իրականացվել միայն կողմերի միջև կնքված պայմանագրով, մինչդեռ սկզբնաղբյուրին հղում կատարելն ու էլեկտրոնային կայքի տիրույթային անվանումը (դոմեյնը) նշելը պարտադիր են, եթե քաղվածքի նպատակը միայն սկզբնաղբյուր լրատվական նյութի վերարտադրությունն է: Լրացումներ կատարելուց հետո օրենքի 22.1 հոդվածի խախտման դեպքում վնասի հատուցման չափ է սահմանվել նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից երկուհարյուրապատիկը:

Դաս 9 (2 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Անանուն աղբյուրների կիրառման ձևերը:
- Տեղեկատվության աղբյուրի պաշտպանության լրագրողի իրավունքը:
- ՀՀ օրենքը «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին»:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Տեղեկատվության ձեռքբերման անթույլատրելի մեթոդների կիրառման հարցերը» թեմայով:

⁸ www.parliament.am

⁹ Նույն տեղում:

¹⁰ Նույն տեղում:

ԹԵՄԱ 7

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Զրպարտություն և վիրավորանք

Երաշխավորելով խոսքի ազատությունը՝ մարդու իրավունքները պաշտպանող միջազգային իրավունքի նորմերը միաժամանակ նշում են, որ այս ազատությունը բացարձակ չէ և կարող է սահմանափակվել մարդու պատվի և արժանապատվության պաշտպանության նպատակով: **Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 19-րդ հոդվածը**, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը սահմանում են, որ խոսքի ազատությունը ենթակա է սահմանափակման այլոց իրավունքներն ու հեղինակությունը հարգելու նպատակով:

Մինչ զրպարտության և վիրավորանքի ապաքրեականացումը, վերջիններս քրեորեն պատժելի արարքներ էին, և կարգավորվում էին ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 135-րդ և 136-րդ հոդվածներով /ապաքրեականացման գործընթացը մեզանում անխուսափելի էր, որովհետև Եվրախորհրդի պահանջներից մեկն էր/: 2010 թ. մարտին Հայաստանի խորհրդարանն ընդունեց Հայաստանի Քաղաքացիական, Քրեական և Քրեական դատավարության օրենսգրքերում ԶԼՄ-ի մասով ուղղումներ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքի նախագիծ /գործընթացը մեզանում անխուսափելի էր, որովհետև Եվրախորհրդի պահանջներից մեկն էր/: Ըստ փոփոխությունների՝ Հայաստանի քաղաքացիական օրենսգրքում ընդունվեցին զրպարտության և վիրավորանքի մասին նոր դրույթներ, որոնց նախորդեցին բուռն բանավեճերը լրագրողների ու մեդիա փորձագետների շրջանում՝ կապված հիմնականում օրինախախտության համար սահմանված փոխհատուցման չափերի հետ՝ 500.000-ից մինչև 2 միլիոն դրամ:

ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի 3-րդ կետով «զրպարտությունը անձի վերաբերյալ այնպիսի փաստացի տվյալներ (statement of fact) հրապարակային ներկայացնելն է, որոնք չեն համապատասխանում իրականությանը և արատավորում են նրա պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը: Նույն հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ զրպարտության դեպքում անձը կարող է դատական

կարգով պահանջել կամ հերքում, կամ նյութական վնասի փոխհատուցում՝ նվազագույն աշխատավարձի մինչև 2000-ապատիկի չափով: Իսկ վիրավորանքի դեպքում (որը տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ) այդ նույն լրատվամիջոցը պարտավորվում է լրիվ կամ մասնակի տպագրել դատարանի վճիռը, կամ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի 1000-ապատիկի չափով փոխհատուցում վճարել»¹¹: Ավելին, անձն ազատվում է վիրավորանքի կամ զրպարտության համար պատասխանատվությունից, եթե իր արտահայտած կամ ներկայացրած փաստացի տվյալները լրատվական գործակալության տարածած տեղեկատվության, այլ անձի հրապարակային ելույթի, պաշտոնական փաստաթղթերի, լրատվության այլ միջոցի բովանդակած տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրությունն են, և տարածելիս հղում է կատարվել տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին):

Լրացումներ կատարելու պահից մինչ 2011թ. նոյեմբերը՝ Սահմանադրական դատարանի հայտնի 997 որոշման ընդունումը, հայաստանյան լրատվամիջոցների դեմ զրպարտության և վիրավորանքի մասով հարուցվել է ավելի քան 44 քաղաքացիական դատավարության գործ, որոնք դեռևս ընթացքի մեջ են: «Իրավունքի գերակայություն» իրավապաշտպան հասարակական կազմակերպության 2012թ. ներկայացրած հաշվետվության համաձայն՝ «հայցվորների մեջ եղել են 18 սովորական քաղաքացի, 9 պետական պաշտոնյա և 1 պետական կազմակերպություն, 10 քաղաքական գործիչ, 1 լրատվական գործակալություն, 2 կրոնական կազմակերպություն: 4 դատական գործ՝ 2 փաստաբանների և 2 հանրային դեմքերի կողմից, ովքեր միասին հարուցել են 2 դատական գործ»: Այս գործերի մեծ մասի դեպքում հայցվող իրավական պաշտպանության միջոցը հանդիսացել է զրպարտության և վիրավորանքի դիմաց դրամական փոխհատուցման պահանջը, ապա հերքումը, որին հաջորդում է դատական ծախսերի փոխհատուցման պահանջը: Համեմատաբար քիչ է վիրավորանքի դիմաց ներողություն խնդրելու, պատասխանի և վճռի հրապարակման պահանջը: «Իրավունքի գերակայություն» իրավապաշտպան հասարակական կազմակերպության փորձագետների հավաստմամբ դրամական պահանջները տատանվել են 2-4 մլն. դրամի սահմաններում: Ընդ որում՝ «ամենաբարձր փոխհատուցման պահանջը կազմել է 18 մլն. դրամ, իսկ ամենացածրը՝ 1 լումա»: Սակայն խոսքի ազատության պաշտպանության կոմիտեի տվյալներով՝ 2012թ. առաջին հինգ ամիսներից ի վեր ԶԼՄ-ների դեմ վիրավորանքի և զրպարտության հիմքով դատական հայցեր վարույթ

¹¹ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք, Հոդված 1087.1:

չեն ընդունվել: Սա խոսում է այն մասին, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումը բեկումնային եղավ խոսքի ազատության պաշտպանության և լրատվամիջոցների դեմ տուգանքների նշանակման հարցում: Արդյունքում՝ 2013թ. անցած 2 տարիների համեմատ քչացել են լրատվամիջոցների դեմ զրոպարտության և վիրավորանքի դատական հայցերը:

Հ.Գ. Ժուռնալիստիկայի պատմության մեջ զրպարտության դասական օրինակ է ««Նյու-Յորք թայմսն» ընդդեմ Սալիվանի» հայտնի դատական հայցը, երբ 1964 թ. ԱՄՆ Գերագույն դատարանը լրագրողներին որոշակի արտոնություններ տվեց՝ կապված իրենց սխալների հետ: Դատարանը որոշեց, որ եթե զրպարտչական հոդվածի զոհը հասարակական պաշտոնյա է, ապա նա պետք է ապացուցի, որ նյութը տպագրվել է «իրական չար դիտավորությամբ»: Վերջինս ապացուցելու համար հայցվորը դատարանում պետք է հաստատի, որ նյութը տպագրվել է՝ «դրա սխալ լինելու մասին իմացությամբ, նյութի ճշմարտացիության նկատմամբ անխոհեմ անտարբերությամբ»:

Միջամտություն անձնական կյանքին

Մարդու իրավունքների խախտում է նաև անձնական կյանքին միջամտությունը: Առաջին հայացքից թվում է, թե այս, ինչպես նաև զրոպարտության և վիրավորանքի, պատվի և արժանապատվության խախտումների ընդհանուր ձևակերպումները նույնն են: Բայց նրբություններ, այնուամենայնիվ, կան: **Պատիվը** անձի հասարակական գնահատականն է, նրա՝ որպես հասարակության անդամի սոցիալական և հոգևոր հատկությունները բնութագրող հիմնական չափանիշը, որը մեծ մասամբ պայմանավորված է հենց իրենով, իր դրսևորած վարքագծով, այլ մարդկանց, հասարակության և պետության հանդեպ ցուցաբերած վերաբերմունքով: Իսկ **արժանապատվությունը** սեփական հատկությունների, կարողությունների, ունակությունների, աշխարհայացքի ներքին ինքնագնահատականն է: **Բարի համբավը** անձի հասարակական արժեքի, հեղինակության, ընդունակությունների և մյուս հատկանիշների գնահատականն է ազգականների, ընկերների ու այլոց կողմից: Այս երեք հատկանիշները փոխկապակցված են, և երբ նսեմացվում է սրանցից որևէ մեկը, մյուսներն անմիջականորեն առնչվում են դրան:

Ելնելով հասարակական շահերից՝ լրագրողն իրավունք ունի՝ պարզել ու քննարկել այն հարցը, թե, օրինակ, ինչ փողերով է այս կամ այն չինովնիկը ձեռք բերում թանկարժեք իրեր, դրակներ և այլն: Հարցը ենթադրում է երկու մոտեցում.

1. Եթե հերոսը հասարակական պաշտոնյա է (նախագահ, նախարար, պատգամավոր, քաղաքապետ, համայնքապետ և այլք), ապա ներխուժումը նրա անձնական կյանք արդարացված կլինի այնքանով, որքանով որոշ փաստերի երևան գալը կբխի պարզապես հասարակության շահերից: Այս դեպքում դատարանն էլ է իր հերթին խիստ պահանջներ ներկայացնում:

2. Եթե հերոսը սովորական քաղաքացի է, լրագրողի իրավունքները ներխուժելու որևէ մեկի անձնական կյանք, խիստ սահմանափակ են: Պատճառը պարզ է. չէ՞ որ, եթե առաջին դեպքում գործ ունենք հասարակական շահերի, ապա այս դեպքում՝ մասնավոր անձանց կյանքի հետ: Առհասարակ, միջամտություն անձնական կյանքին չի նշանակում միայն ինտիմ տեղեկատվության հրապարակում: Եթե թերթում, կայքում հայտնվում է որևէ մեկի լուսանկարը, առանց վերջինիս համաձայնության, նույնպես առնչվում է այս դրույթին: Այս մասով ևս պահանջները տարբեր են, և լուսանկարների հրապարակումն առավել զգուշություն է պահանջում:

ԹԵՄԱ 8

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆԱՆ ՆՈՒՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Դատական խրոնական թերևս ամենաընթերցվող բաժինն է: Հետևաբար, դատական գործընթացների լուսաբանումը մեծ պրոֆեսիոնալիզմ ու մասնագիտական նրբություններ է պահանջում: Իրականում սա այն ուղիորտն է, երբ լրագրողները տեղեկատվություն ստանալու առումով սահմանափակ են իրենց գործողություններում: Այդուհանդերձ, կան որոշ իրավական ակտեր, որոնք նախատեսում են հասարակության բավարար իրազեկվածությունը դատական գործընթացների ժամանակ: Օրինակ՝ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ «Լրատվամիջոցների կողմից քրեական դատավարության վերաբերյալ տեղեկատվություն հաղորդելու մասին» (2003)¹³ Հանձնարարականը սահմանում է. «Հանրությունը պետք է հնարավորություն ունենա լրատվամիջոցների միջոցով տեղեկատվություն ստանալ դատական և իրավապահ մարմինների գործունեության մասին: Ըստ այդմ, լրագրողները պետք է հնարավորություն ունենան ազատորեն լուսաբանելու և մեկնաբանելու քրեական դա-

տավարության գործընթացը՝ ենթարկվելով միայն ներքոհիշյալ սկզբունքներով նախատեսված սահմանափակումներին»¹²:

Ղատական քննության լուսաբանման և հրապարակայնության հարցերը կարգավորվում են նաև ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ և ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածներով: «Համաձայն Քաղաքացիական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի՝ «Կարգը դատական նիստում» դեմքաց դատական նիստին ներկա գտնվողները (ներառյալ լրագրողները) իրավունք ունեն կատարել գրառումներ, տպագրություն և ծայնագրություն: Ղատական նիստի կինո և լուսանկարահանումը, ինչպես նաև հեռարձակումը ռադիոյով ու հեռուստատեսությամբ կատարվում են կողմերի համաձայնությամբ՝ գործը քննող դատարանի թույլտվությամբ»: Ասել է, թե՝ դատական գործընթացների լուսաբանումը լրատվամիջոցների կողմից լիարժեք չէ, քանզի շատ դեպքերում լրագրողներին կամ հնարավորություն չի տրվում ծանոթանալու դատական քննության նյութերին ամբողջությամբ, կամ էլ պետք է բավարարվեն իրավապահ մարմիններից, ոստիկանության լրատվական ծառայություններից, կողմերի շահերի ներկայացուցիչներից:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունք

Շատ երկրների ժուռնալիստական էթիկայի կանոնագրերում, ինչպես նաև տարբեր լրատվամիջոցների ու լրագրողական կազմակերպությունների կողմից առանձին կերպով քննվում են, օրինակ, դիակների, վիրավորվածների և, առհասարակ, տուժածների լուսանկարահանման ու ցուցադրման հարցերը, կարևորվում է օրինազանցներին մինչև դատական գործընթացի ավարտը և վճռի կայացումը ճիշտ բնութագրելը (մեղադրյալ, ամբաստանյալ, հանցագործ ձևակերպումները կարող են վնասել հատկապես անչափահասների հեղինակությունը, քանի դեռ ապացուցված չէ նրանց մեղքը): Այստեղ է, որ կարևորվում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պաշտպանության հիմնահարցը:

«Հանցագործության կատարման մեջ կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով և դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

Համաձայն Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի՝ «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, կամ իրեն ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադ-

¹² www.ypc.am

րանքի քննարկման դեպքում, իրավունք ունի գործի արդարացի հրապարակային դատաքննության՝ խելամիտ ժամկետում, օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից» (հոդված 6, մաս 1): Նույն հոդվածի 2-րդ մասին համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործության մեջ, անմեղ է համարվում, մինչև որ նրա մեղավորությունը չապացուցվի օրենքին համապատասխան»:

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասով ևս «Հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի անմեղ համարվելու մինչև այն պահը, քանի դեռ նրա մեղքը օրինական կարգով չի հաստատվել հրապարակային դատական քննության միջոցով, որի ժամանակ նրան տրվում են պաշտպանության բոլոր հնարավորությունները»:

Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի. «Հանցագործության մեջ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի»: ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասը նույնպես երաշխավորում է անձի անմեղության սկզբունքի պաշտպանությունը, քանի դեռ չկա ուժի մեջ մտած դատավճիռ, որով ապացուցված կհամարվի նրա մեղավորությունը:

Լրագրողները հաճախ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով անտեսում են օրենքի պահանջը: Երբեմն անփույթ լրագրողները իրար են խառնում մեկնաբանություններն ու բուն փաստերը: Իրենց հրապարակումներում արդեն հանցագործ են անվանում այն մարդուն, որի մեղավորությունը դեռևս չի ապացուցվել դատարանում: Սա ոչ միայն օրենսդրական, այլև լուրջ էթիկական խախտում է:

ԹԵՄԱ 9

ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԻԾ

ՀՀ գլխավոր դատախազությունը և Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնը 2012 թ. նոյեմբերի 22-ին մշակել են քրեական գործերով տեղեկատվություն տրամադրելու կանոններ¹³, նպատակ ունենալով կանոնակարգելու քրեական դատավարության վերաբերյալ ՀՀ դատախազության կողմից իրականացվող տեղեկատվական քաղաքականությունը, մշակել մամուլի պաշտոնական հաղորդագրություններին ուղղված պահանջները՝ հիմք ընդունելով Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայով և Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքները:

Նկատի ունենալով, որ Կոնվենցիայի 6-րդ, 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով, ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ, 23-րդ և 27-րդ հոդվածներով երաշխավորված իրավունքները ոչ իրավաչափ գործունեության արդյունքում հնարավոր է բխվեն՝ Կանոններով փորձ է արվել սահմանել իրավական չափորոշիչներ՝ նպատակ ունենալով ապահովել մարդու իրավունքների հավասարակշռված պահպանումը քրեական դատավարության վերաբերյալ հաղորդագրություններ տարածելիս:

Դաս 12-13 (4 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Սահմանադրական դատարանի որոշումը զրպարտության և վիրավորանքի գործերը քննելիս:
- Անմեղության կանխավարկածի իրավունքի խախտման դեպքերը ԶԼՄ-ներում:
- Դատական նիստերի լուսաբանման առանձնահատկությունները:
- Հանդիպում իրավաբանի հետ:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Տեսանկարահանումը դատական դափնիճում» թեմայով:

¹³ www.foi.am

ԹԵՄԱ 10

ԱՐՏԱՀԱՅՏՎԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

Արտահայտվելու ազատությունը բավական ընդգրկուն հասկացություն է և մարդուն տրված է ի ծնե: Մարդն իր շրջապատի հետ կարող է հարաբերվել հաղորդակցման տարբեր ձևերով՝ վերբալ (խոսքային) և ոչ վերբալ (ժեստերի, ծայնի և պատկերի) միջոցով: Ժողովրդավարական հասարակություն ձևավորելու կարևոր պայմաններից մեկը տեղեկատվության ազատ ձեռքբերումն ու տարածումն է: Այս պահանջը կարգավորվում է թե՛ ազգային օրենսդրությամբ, թե՛ միջազգային իրավական տարբեր փաստաթղթերով:

ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածը խոսքի ազատության կարևոր երաշխիք է: Այն է. «Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»:

1946թ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր Վեհաժողովի ընդունած առաջին բանաձևերից մեկով, 1948թ. ընդունված Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 19-րդ, ինչպես նաև՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածներով ևս պաշտպանվում է մարդու ազատ արտահայտվելու իրավունքը:

Տեղեկատվության ազատության պատմական զարգացումը փաստում է, որ դեռևս սկսած 15-րդ դարից՝ Եվրոպայում տպագիր մամուլի ծնունդից ի վեր, այն վերահսկվել է գործող իշխանության կողմից: 17-18-րդ դարերի սահմանագլխին նոր քաղաքական տեսությունների և լուսավորության դարաշրջանի փիլիսոփայության ազդեցությամբ առաջ եկան որոշ գաղափարներ այն մասին, թե մամուլի ազատությունն անհրաժեշտ է բռնատիրության ու մարդկանց ճնշման դեմ պայքարում (Սպինոզա, Զ. Միլթոն, Զ. Լոք):

Ավելի ուշ՝ ԽՍՀՄ-ի տարիներին մամուլն ամբողջապես ծառայում էր կոմունիստական գաղափարախոսության տարածմանը: Իրավիճակը նախկին միութենական հանրապետություններում, այդ թվում՝ Հայաստանում, փոխվեց խորհրդային կադրերի փլուզումից հետո: Տեղեկատվության ազատության կարգավորումն օրենսդրական դաշտ տեղափոխվեց:

ԹԵՄԱ 11

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 10-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾ. ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆ ՈՒ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԱՀՄԱՆԱԹԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

Մարդու իրավունքների եվրոպական համաձայնագիրն (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) ընդունվել է 1950 թ. նոյեմբերի 4-ին Հռոմում: Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը սահմանում է խոսքի ազատությունը՝ նշելով վերջինիս հիմքերը: Այն է. «Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ պետական սահմաններից: Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններին սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ընկերությունների արտոնագրում»: Սակայն ցանկացած տիպի ազատություն նախաառաջ ենթադրում է որոշակի սահմանափակում: Խոսքի ազատությունը ևս բացարձակ չէ, և այն կարող է սահմանափակվել հոգուտ այլոց իրավունքների, պետական անվտանգության, դատական համակարգի անաչառ գործունեության պաշտպանության: Սիս այս երեք հիմնական դրույթներն են Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված խոսքի ազատության սահմանափակման հիմքում:

Ղաս 16-17 (4 ժամ դասախոսություն)

ԹԵՄԱ 12

ՍԱՄՆԱԿՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

«Հ ազգային օրենսդրությամբ, ինչպես նաև վավերացված միջազգային իրավական ակտերով կարգավորվում է մարդու հիմնարար ազատություններից ու իրավունքներից մեկը՝ անձնական կյանքի գաղտնիության իրավունքը: Որպես այդպիսին համարվում է մարդու անձնական, ընտանեկան, ինտիմ բնույթի տեղեկատվության գաղտնիությունը այլ անձանցից, այդ թվում՝ լրատվամիջոցներից: Այլ կերպ ասած՝ անձնական բնույթի տեղեկատվությունը ենթակա չէ հրապարակման:

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը

սահմանում է անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի, բնակարանի անձեռնմխելիության և նամակագրության գաղտնիության իրավունք»:

Մեզանում թեև չկա անձնական կյանքի մասին առանձին օրենք, այնուամենայնիվ, այս իրավունքն իր պաշտպանությունն է գտել ինչպես ՀՀ Սահմանադրության մեջ (23-րդ հոդված), այնպես էլ մի շարք այլ օրենքներում: Անձի մասնավոր կյանքի մասին տեղեկությունների հրապարակումը միշտ էլ մեծ հետաքրքրություն է առաջացնում: Այստեղ պետք է տարանջատել սովորական քաղաքացի, պետական գործիչ հասկացությունները, քանզի օրենքը, հիմք ընդունելով հասարակական շահը, ավելի մեղմ դիրքորոշում ունի հանրային դեմքերի անձնական կյանքի մասին տեղեկություններ հրապարակելու հարցում: Մինչդեռ սովորական քաղաքացիների դեպքում՝ ոչ:

Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի 1998թ. ընդունած «Անձնական կյանքի իրավունքի մասին» 1165 բանաձևը որոշակիացնում է պետական գործիչների անձնական կյանքի սահմանները: Բանաձևի 5-րդ կետը նշում է. «...մարդկանց անձնական կյանքի մանրամասները ՉԼՄ-ի որոշ հատվածների համար դարձել են շահութաբեր վաճառքի առարկա: Նրանց գոհերը հիմնականում հանրային գործիչներն են, որոնց կյանքի մանրամասների հարապարակումը խթանում է որոշ ՉԼՄ-ի վաճառքի: Միևնույն ժամանակ, հանրային գործիչները պետք է ընդունեն, որ իրենք հատուկ դիրք են գրավում հասարակության մեջ, շատ դեպքերում իրենց ընտրությամբ, որն ինքնաբերաբար հանգեցնում է հանրության կողմից իրենց անձնական կյանքի հանդեպ ունեցած ճնշման ավելացմանը»¹⁴: Ավելին, «Պետական և հատկապես քաղաքական գործիչների մասնավոր կյանքի որոշ փաստեր, իհարկե, կարող են հետաքրքրություն ներկայացնել քաղաքացիների համար, որոնք նաև ընտրողներ են և, հետևաբար, ընթերցողներն իրավունք ունեն տեղյակ լինել այդ փաստերի մասին»¹⁵:

¹⁴ Ե. Դոյոդյան, ՉԼՄ և օրենսդրություն, Երևան, 2007, էջ 24:

¹⁵ Նույն տեղում:

ԹԵՄԱ 13

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆՁԻ ՄԱՍՆԱԿՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿՈՒՆՔԸ ԽԱՆՏԵՆՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀՀ Քրեական օրենսգրքի որոշ հոդվածներ սահմանում են անձի մասնավոր կյանքի իրավունքը: Այսպես՝ օրենսգրքի 144-146-րդ հոդվածներով համապատասխանաբար պատիժ է նախատեսված անձնական կամ ընտանեկան կյանքի մասին, բժշկական գաղտնիության, գաղտնի ծայնագրության, դրանց տարածման ու հրապարակման համար: Սակայն «Ձանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածում որոշակի անհամաձայնություն կա նախորդի հետ: Պատճառը լրագրողի՝ հասարակական շահով պայմանավորված տեղեկություն ազատ ստանալու, տարածելու կամ հրապարակելու իրավունքն է: Այն է. «Գաղտնի տեսածայնագրմամբ ձեռք բերված, ինչպես նաև մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքին վերաբերող տեղեկությունների տարածումը թույլատրվում է, եթե դա անհրաժեշտ է հանրային շահերի պաշտպանության համար»: Սակայն կա մեկ կարևոր հանգամանք ևս, որ լրագրողը չի կարող պատասխանատվության ենթարկվել անձնական բնույթի տեղեկատվության հրապարակման համար, եթե նախապես ունի տվյալ անձի համաձայնությունը:

Այդուհանդերձ, օրենքը անձնական կյանքին միջամտության հարցերը կարգավորում է ոչ միայն քրեական, այլև քաղաքացիաիրավական հարթությունում, այն է՝ *հերքում, պատասխանի իրավունք, վնասի փոխհատուցում*, որոնք սահմանված են ՀՀ Քաղաքական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, «Ձանգվածային լրատվության մասին» օրենքով:

Դաս 18 (2 ժամ սեմինար պարապմունք)

Քննարկվող հարցեր

- ՀՀ Սահմադրության 23-րդ, 27-րդ և Կոնվենցիայի 8-րդ, 10-րդ հոդվածների համեմատություն:
- Մասնավոր կյանքի միջամտության օրինակների ուսումնասիրում, վերլուծում:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Մարդու պատվի և արժանապատվության, մասնավոր կյանքի անձոնխելիության իրավունքները» թեմայով:

Դաս 19 (2 ժամ դասախոսություն)

ԹԵՄԱ 14

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՐՏՆԻՔԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տեղեկատվության ազատությունն ինչքան էլ երաշխավորի Սահմանադրությամբ, այլ օրենքներով ու միջազգային իրավական ակտերով, այնուամենայնիվ, եթե գործ ունենք այնպիսի տեղեկատվության հետ, որի հրապարակումը կարող է վնասել պետության անվտանգությանն ու համարվել պետական գաղտնիք, կարող է սահմանափակվել:

Պետական գաղտնիքի հասկացությունն ու տեսակները, պահպանման ժամկետներն ամբողջացված են 1996թ. դետեմբերի 30-ին ընդունված «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» օրենքում. «Պետական գաղտնիքը ՀՀ ռազմական, արտաքին հարաբերությունների, տնտեսական, գիտատեխնիկական, հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բնագավառների այն տեղեկություններն են, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից, և որոնց տարածումը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել ՀՀ անվտանգության համար»:

Օրենքը տարբերում է **պետական գաղտնիքի 3 աստիճան՝ գաղտնի, հույժ գաղտնի և հատուկ կարևորության՝** պայմանավորված գաղտնի տեղեկությունների կարևորությամբ: Ըստ այդմ էլ՝ տարբեր են դրանց պահպանման ժամկետները:

Պետական գաղտնիքի հրապարակումը քրեորեն պատժելի արարք է,

որը նախատեսված է Քր. օրենսգրքի 306-րդ հոդվածով, ասել է, թե՝ «Պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ դիտավորությամբ հրապարակելն այն անձի կողմից, ով պետական գաղտնիքի հետ ծանոթանալու իրավունք ուներ, և ում դա վստահված է եղել կամ հայտնի է դարձել ծառայության բերմամբ, եթե բացակայում են պետական դավաճանության հատկանիշները՝ պատժվում է կալանքով՝ երկուսից երեք ամիս ժամկետով կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը չորս տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով:

Պետական գաղտնիքն անզգուշությամբ հրապարակելը՝ պատժվում է կալանքով՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով: Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որն անզգուշությամբ առաջացրել է ծանր հետևանքներ՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից յոթ տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով»¹⁶:

Պատ 19-20 (4 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՍԵՄԻՆԱՐ 1

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Պետական գաղտնիքի ցանկին դասվող տեղեկություններ:
- Պետական գաղտնիքի երեք աստիճանները՝ գաղտնի, հույժ գաղտնի, հատուկ կարևորության :

ՍԵՄԻՆԱՐ 2

- Պետական գաղտնիք չհամարվող տեղեկություններ:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Տեղեկատվական անվտանգության հիմնահարցերը» և «Տեղեկատվական պատերազմներ» թեմաներով:

¹⁶ ՀՀ Քրեական օրենսգրքը, Հոդված 306:

ԹԵՄԱ 15

ՏԵԴԵԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԱՐԳԸ, ՀԱՐՑՄԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մեզանում յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ձեռք բերել իրեն անհրաժեշտ տեղեկությունը (բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի): Սա են փաստում ոչ միան ՀՀ Սահմանադրությունը, այլև «Ձանգվածային լրատվության մասին» և «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքները:

«Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է նաև տեղեկատվության ստացման տեսակները՝ *բանավոր* և *գրավոր*, դրանց ներկայացվող պահանջները: Օրինակ, եթե բանավոր հարցման ժամանակ հարցումը ներկայացնողը պետք է նշի անուն-ազգանունը, ապա գրավոր հարցումը այս տվյալներից զատ պետք է պարունակի նաև գործունեության հասցեն, քաղաքացիությունը, լինի ստորագրված:

Տարբեր են նաև բանավոր և գրավոր հարցմանը պատասխանելու կարգերը: Եթե բանավոր հարցման պատասխանը տրվում է հարցը լսելուց անմիջապես հետո կամ սեղմ ժամկետում, ապա գրավոր հարցման դեպքում օրենքը նախատեսում է 5-օրյա ժամկետ (բացառությամբ այն դեպքերի, երբ լրացուցիչ ձգարտումներ կատարելու համար օրենքը նախատեսում է 30 օր):

Օրենքը սահմանում է նաև անհրաժեշտ տեղեկատվության տրամադրման համար նախատեսված վճարները: Դրանք հիմնականում վճարվի են, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դրույթների¹⁷:

ԹԵՄԱ 16

ՏԵԴԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ՄԵՐԺՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Տեղեկատվություն տնօրինողները տարբեր գերատեսչություններն են, պետական կազմակերպությունները, տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու առանձին պաշտոնատար անձինք, որոնք մշտապես լրագրողների ուշադրության կենտրոնում են՝ նրանցից կոնկրետ

¹⁷ «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենք, 2003:

տեղեկություններ ստանալու ակնկալիքով:

Թեև օրենսդրական պահանջ է տեղեկատվության տրամադրումն ու որոշ դեպքերում դրա մերժումը, այնուամենայնիվ, նշված կառույցների պատասխանատուների կամայականությունները քիչ չեն տեղեկատվության մերժման գործում: Սա վտանգում է ցանկացած գերատեսչության ազատ, թափանցիկ գործելաոճը, ինչն էլ լրագրողներին ստիպում է անհրաժեշտ տեղեկությունը ձեռք բերել այլ ճանապարհով:

«Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված են տեղեկատվության մերժման հիմքերը, որոնք առնչվում են թե պետական գաղտնիքին, թե անձնական ու ընտանեկան կյանքի գաղտնիությանը (փոստային, բանկային, առևտրային, առողջապահական, հեռագրական, նամակագրական և այլն): Ըստ օրենքի՝ տեղեկատվությունը կարող է մերժվել նախատեսված գումարը չվճարելու դեպքում¹⁸:

Ղաւս 23-24 (4 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՍԵՄԻՆԱՐ 1

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- ՀՀ օրենքը «Տեղեկատվության ազատության մասին»:
- ՀՀ օրենքը «Զանգվածային լրատվության մասին»:

ՍԵՄԻՆԱՐ 2

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Տեղեկատվության տրամադրման մերժման դեպքերը», «Քոփի փեյսթ. մեդիագրագիտության պակա՞ս, թե՞ արագ լսարան գրավելու միջոց» թեմաներով:

Ղաւս 25-26 (4 ժամ դասախոսություն)

ԹԵՄԱ 17

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ընտրությունների արդար, թափանցիկ կազմակերպումն ու անցկացումը ժողովրդավարական պետության կայացման պահանջներից է:

¹⁸ Սույն տեղում, Հոդված 11:

Սա մի գործընթաց է, որին իր ակտիվ մասնակցությունն է ունենում հասարակությունը: Ընտրական գործընթացների կարևոր սկզբունքներից մեկը հրապարակայնությունն է, որի համար պատասխանատու են զանգվածային լրատվության միջոցները:

Մեզանում նոր Ընտրական օրենսգիրքն ընդունվեց 2011թ. մայիսի 26-ին (նախկինը՝ 1999թ.), որում ընդհանուր դրույթներից ու ընտրական գործընթացները բնորոշող հասկացություններից բացի, մեկնաբանվում են նախընտրական քարոզչության անցկացման կարգն ու ԶԼՄ-ներով լուսաբանումը: Այս առումով ուշագրավ են 19-րդ և 20-րդ հոդվածները:

Օրենսգրքով նախատեսված է նաև թեկնածուների՝ անվճար և վճարովի եթերաժամանակի տրամադրման իրավունքից օգտվելու հավասարության սկզբունքը, ձևերը: Բոլոր թեկնածուները պետք է հնարավորություն ունենան հավասար պայմաններում մրցակցել, իսկ Հանրային հեռուստաընկերությունը և հանրային ռադիոն պարտավոր են հավասար պայմաններ ապահովել ընտրություններին մասնակցող բոլոր թեկնածուների և կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) համար¹⁹: Նոր ԸՕ-ով կարգավորվում է մերօրյա լրագրողական միջավայրից դեպի քաղաքականություն մուտք գործել ցանկացող լրագրողների՝ եթերային իրավունքից օգտվելու հարցը: Ասել է, թե՝ «Վերգետնյա եթերային հեռարձակում իրականացնող ռադիոընկերությունների և հեռուստաընկերությունների՝ որպես թեկնածու գրանցված աշխատակիցներին արգելվում է ընտրությունների լուսաբանումը, ռադիոհաղորդումների կամ հեռուստահաղորդումների վարումը կամ դրանցով հանդես գալը, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 19-րդ հոդվածով սահմանված դեպքերի»²⁰:

Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1999թ. սեպտեմբերի 9-ին ընդունված թիվ R (99)15 հանձնարարականը կարևորելով խոսքի ազատության հիմարար իրավունքը, ընտրական գործընթացներում լրատվամիջոցների ներգրավվածությունն ու դրանց անաչառ լուսաբանումը՝ «հանձնարարում է անդամ երկրների կառավարություններին ուսումնասիրել մամուլի կողմից ընտրարշավների անաչառ, հավասարակշռված և անկողմնակալ լուսաբանումը երաշխավորող ուղիները եւ քննարկել այս սկզբունքներն իրենց օրենքներում ընդգրկելու հնարավորությունը»²¹:

¹⁹ «Ընտրական օրենսգիրք», Հոդված 20, 2011:

²⁰ Նույն տեղում, Հոդված 21.1:

²¹ ԶԼՄ-ները և ընտրությունները, ԵՄ, Երևան, 2007, էջ 6:

**ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԸՆՏՐԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐՈՒՄ**

Լրագրողների համար տեղեկատվության մատչելիության հարցը հատկապես կարևորվում է ընտրությունները լուսաբանելիս: Ընտրական գործընթացների հրապարակայնության հարցը ևս օրենսդրական պահանջ է, որը նախատեսված է ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածով, «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածով, «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքով և այլն:

Հասարակության հետաքրքրությունը ավելի մեծ է հատկապես ընտրական գործընթացներում ներգրավված քաղաքական գործիչների ոչ միայն անձի, այլև ունեցվածքի հանդեպ: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը հայտարարագրում է յուրաքանչյուր թեկնածուի ունեցվածքը, որը գաղտնիք չէ, և ցանկացած լրագրող կարող է ստանալ այդ տեղեկությունը: Վերջին ընտրությունները, ըստ Երևանի մամուլի ակումբի անցկացրած մշտադիտարկման, անցել են ավելի թափանցիկ²²:

Դաս 27 (2 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Ընտրական գործընթացների թափանցիկությունը Հայաստանում:
- Ընտրությունների և հանրաքվեների լուսաբանման սկզբունքների վերաբերյալ Հռչակագիր /Երևանի Մամուլի ակումբ /:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Հայաստանում հրապարակայնության սկզբունքի խախտումը ընտրական գործընթացներում» թեմայով:

²² www.ypc.am

ԹԵՄԱ 19

ԼՐԱԳՐՈՂԻ ՀԱՎԱՏԱՐՄԱԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Երկրի ղեկավարի, վարչապետի և այլ պաշտոնատար անձանց այցերը լուսաբանելու համար անհրաժեշտ է լրագրողների հավատարմագրումը: Սա մի կողմից օգնում է լրագրողներին անկաշկանդ լուսաբանել պետական այցերն ու տարբեր միջոցառումները, մյուս կողմից հեշտացնում է տարբեր գերատեսչությունների գործունեության լուսաբանումը: Գործընթացը կարգավորվում է «Ջանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածով, ինչպես նաև 2004թ. ընդունված ՀՀ պետական կառավարման մարմիններում լրագրողների հավատարմագրման Օրինակելի կարգով, որոնցում նշված են ողջ գործընթացի կարգն ու պայմանները, մերժման հիմքերը: Հիշյալ փաստաթղթերով բացառվում է լրատվամիջոցների միջև խտրականությունը, ինչպես նաև պաշտպանվում է լրագրողների՝ ազատ տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը՝ անկախ նրա հավատարմագրումից²³: Կարգի համաձայն՝ հավատարմագրումն իրականացվում է մեկ տարի ժամկետով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ լրատվական գործունեություն իրականացնողը դիմումի մեջ նշում է իրեն հարմար ժամկետը:

Ընդհանուր առմամբ հավատարմագրման գործընթացը բաց է, ասել է, թե՝ իրականացվում է ինչպես տարբեր գերատեսչությունների կայքէջերում տեղադրված հայտարարություններով, այնպես էլ լրատվական գործունեություն իրականացնողի ներկայացրած դիմումի համաձայն: Երկու դեպքում էլ առկա են «Ջանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքով և Օրինակելի կարգով սահմանված պայմանները:

ԹԵՄԱ 20

ԼՐԱԳՐՈՂԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆԸ ԽՈՋԸՆԴՈՏԵԼԸ

Թեև օրենքը բացառում է լրատվամիջոցների հավատարմագրման, տեղեկատվության չտրամադրման խտրականությունը, այնուամենայն-

²³ Օրինակելի Կարգ, Կետ 15, /Ե / ենթակետ, 2004:

նիվ, գործնականում լրագրողները հանդիպում են հենց այդպիսի սահմանափակումների, որոնք երբեմն ագրեսիվ բնույթի են՝ վիրավորանք, տեխնիկայի խլում, կռիվ և այլն: Լրագրողի մասնագիտական գործունեությանը խոչընդոտելը մեզանում կարգավորվում է ոլորտին առնչվող տարբեր օրենքներով: Ավելին, այն իր պաշտպանությունն է ստացել նաև Քրեական օրենսգրքում, որի 164-րդ հոդվածը պատիժ է սահմանում «նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկից մինչև հարյուրապատիկի չափով, կամ ուղղիչ աշխատանքներ՝ առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով: Եթե նույն արարքը պաշտոնական անձը կատարել է իր պաշտոնական դիրքն օգտագործելով, ապա ենթակա է պատասխանատվության ուղղիչ աշխատանքներով՝ առավելագույնը 2 տարի ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը 3 տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով առավելագույնը 3 տարի ժամկետով կամ առանց դրա»:

Դաս 30 (4 ժամ սեմինար պարապմունք)

ՍԵՄԻՆԱՐ 1

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- Խտրականության բացառումը լրագրողներին հավատարմագրելիս:
- Հավատարմագրման ժամկետները, մերժման հիմքերը:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Լրագրողների նկատմամբ բռնության դեպքերը Հայաստանում» թեմայով:

ՍԵՄԻՆԱՐ 2

ՔՆՆԱՐԿՎՈՂ ՀԱՐՑԵՐ

- ՀՀ օրենքը «Գովազդի մասին»:
- ՀՀ օրենքը «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին»:
- ՀՀ օրենքը «Լեզվի մասին»:
- ՀՀ օրենքը «Անհատական տվյալների մասին»:

Հանձնարարված գրականության քննարկում «Համացանցի իրավական կարգավորումը Հայաստանում» թեմայով:

ՀԱՆՁՆԱՐԱՐԿՈՂ զՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Ա. ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. «Արտիկլ 19», Ջանգվածային լրատվության միջոցներ, Օրենքներ և պրակտիկա, Երևան, 1999, 190 էջ:
2. Բազմակողմանի տեղեկատվության ինստիտուտ, Լոնդոն, 2005, 48 էջ:
3. Բերտրան Ժան-Կլոդ, Մամուլի ազատության պաշտպանության երաշխիքներ, Լրատվական էթիկայի և պատասխանատվության համակարգեր, Երևան, 2000, 209 էջ:
4. Դոյդոյան Շ., Սահմանադրությունը մամուլի ազատության երաշխավոր, Երևան, 2001, 113 էջ:
5. Դոյդոյան Շ., ՋԼՄ և օրենսդրություն, Երևան, 2007, 217 էջ:
6. Դոյդոյան Շ., Տեղեկատվության ազատության իրավական կարգավորումը, Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն, Երևան, 2005:
7. Դոյդոյան Շ., Ինչպես օգտագործել «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքը, ուղեցույց լրագրողների համար, Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն, 2-րդ հրատարակություն, 2006:
8. Եվրոպայի ուղին դեպի տեղեկատվական հասարակություն, Երևան, 2000:
9. Ջանգվածային տեղեկատվության բնագավառը Եվրոպայի խորհրդի փաստաթղթերում, Երևան, 2003, 258 էջ:
10. ՋԼՄ-ները և ընտրությունները, ԵՄ, Երևան, 2007, 68 էջ:
11. Ժուռնալիստիկա, Տեսության և պատմության հարցեր, Պրակ Ա, Երևան, 2000, 252 էջ:
12. Ժուռնալիստիկա, Տեսության և պատմության հարցեր, Պրակ Դ, Երևան, 2003, 245 էջ:
13. Իրավունք, էթիկա և մասնագիտական հմտություններ հետաքննող լրագրողների համար, Երևան, 2008, 226 էջ:
14. Իրավական ուղեցույց հեռարձակողների համար, Երևան, 2004, 203 էջ:
15. Լեոնարդ Ռեյ Թիլ, Ռոն Թեյլոր, Դեպի խմբագրություն, Ժուռնալիստիկայի ներածություն, Երևան, 2005, 286 էջ:
16. Մամուլը և ժողովրդավարությունը, Երևան, 2001:

17. Մարդու իրավունքների մասին եվրոպական հռչակագրի 10-րդ հոդվածի առնչությամբ կայացրած դատական որոշումների մասին Եվրախորհրդի հաշվետվություն, Երևան, 2003:
18. Մարդու իրավունքների վերաբերյալ ՀՀ մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր, փաստաթղթերի ժողովածու, Գիրք Ա, Երևան, 2001:
19. Մելվին Մենչեր, Լրագրության հիմունքներ, Երևան, 2005, 435 էջ:
20. Մինասյան Ռ., Ղատավճիռ, Երևան, 2003, 366 էջ:
21. Պետրոսյան Վ. Գ., Ժուռնալիստական էթիկա. հիմնախնդիրները և զարգացման միտումները արդի հայ մամուլում, Երևան, 2012, 107 էջ:
22. Պետրոսյան Վ. Գ., «Օրենսդրության և ժուռնալիստական էթիկայի փոխհարաբերության հարցի շուրջ», Բանբեր Երևանի համալսարանի, 3/126/, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, 2008, էջ 178-183:
23. Պետրոսյան Վ. Գ., «Էթիկական կանոնագրերի ստեղծումը և կիրառումը Հայաստանում», Կանթեղ, Գիտական հոդվածների ժողովածու 1/38/, «Ասողիկ» հրատարակչություն, Երևան, 2008, էջ 63-67:
24. Պետրոսյան Վ. Գ., «Հեղինակային և հարակից իրավունքների օրենսդրական կարգավորումը Հայաստանում», Ժուռնալիստիկա. տեսության և պատմության հարցեր, Պրակ ԺԲ, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, 2012, էջ 149-153:
25. Պետրոսյան Վ. Գ., «Համացանցի իրավական կարգավորման հայկական և միջազգային փորձը», Նոր և այլընտրանքային մեդիա. էթիկական և իրավական խնդիրներ, Երևան, 2012, էջ 44-49:
26. Քաղաքական պայքարը և լրագրողի մասնագիտական բարոյականությունը, Երևան, 2000, 155 էջ:
27. Авраамов Д. С., Профессиональная этика журналиста, М., 1999, 206 с.
28. Апресян Р. Г., Гусейнов А. А., Этика: Энциклопедический словарь, М., 2001, 308р.
29. Базылев В. Н., Бельчиков Ю. А., Леонтьев А. А., Сорокин Ю. А., Предварительские материалы по исследовательской теме, оскорбление и ненормативность в текстах средств массовой информации, М., 1999, 352 с.

30. Беспалова А. Г., История мировой журналистики, Ростов-на Дону, 2000, 570 с.
31. Брайант Д., Томпсон С., Основы воздействия СМИ, Москва-Санкт-Петербург-Киев, 2004, 425 с.
32. Ворошилов В. В., Журналистика, Санкт-Петербург, 2002, 655 с.
33. Герман Шварц, Чарльз Браун, Судьи и журналисты в странах восточной Европы в переходе к демократии, Freedom House, Киев, 1998, 306 с.
34. Дзялошинский И. М., Журналист и информация, Правозащита, 1999, №11, 227с.
35. Дж. Гора, Д.Голдберг, Г.Стерн, М.Гальперин, Право на протест, Санкт-Петербург, 1999.
36. Журналист в поисках информации, Фонд защиты гласности, Москва, 1997.
37. Засурский Я. Н., Вартанова Е. Л., Засурский И. И., Рихтер А. Г., Средства массовой информации постсоветской России, М., 2002, 262 с.
38. Законодательство о СМИ, Учебно-практические материалы, Москва, 1999.
39. Законы и практика СМИ в странах СНГ и Балтии, Фонд защиты гласности, Москва, 1999.
40. Информационное право, учебник, Бачило, Лопатин, Федотов, С. Петербург, 2001.
41. Лазутина Г. В., Профессиональная этика журналиста, М., 2002, 206 с.
42. Защита журналистских источников: сравнительное законодательство и юриспруденция, Арктикль 19, Апрель, 1995, 153 с.
43. Монро Прайс, Питер Круг, Благоприятная среда для свободных и независимых средств массовой информации, М., 2001, 259 с.
44. Муратов С. А., Нравственные принципы тележурналистики, Фонд защиты гласности, М., 1997, 211 с.
45. Олсон Э., Проблемы журналистской этики в теории и практике СМИ посткоммунистической России, М., 1999, 241 с.
46. Прохоров Е. П., Введение в теорию журналистики, Рип-холдинг, М., 2000, 306с.
47. Профессиональная этика журналиста, Фонд защиты гласности, М., 2002, 470 с. Рубинов А.З., Частная жизнь журналиста, М., 1994. 275 с.
48. Савельев Н. Б., Защита авторских и смежных прав, М., 2002, 286 с.

49. Самоуправления журналиста, М., 2001, 152 с.
50. Свитич Л. Г., Профессия журналист, М., 1996, 263 с.
51. Теплюк В. М., Этика журналистского творчества, М., 1980, 210с.
52. Тертычный А. А., Жанры периодической печати, М., 2002, 319 с.
53. Туманов В. А., Европейский суд по правам человека, НОРМА, М., 2001, 225 с.
54. Хоружий С.С., Этика науки, М., ИФРАН, 2007, 285ñ.
55. Этика СМИ, ИТД КноРус, М., 2003, 257 с.
56. David Gordon, John Michael Kittross, Controversies in media ethics, 2-ed edition, Longman, New York, 1998, 316 pages.
57. Clifford G. Christians, Kim B. Rotzoll, Mark Fakler. Media Ethics. Longman Ink. NY, 1987, 307 pages.
58. Freedom of Information: A Comparative Legal Study by Toby Mendel, UNESCO 2003, Paris.
59. Freedom of Information, Herbert Brucker, New York, 2002.
60. Kent R. Middleton, Bill F. Chamberlin, The law of Public Communication, Longman, 1992, 309 pages.
61. Media and Democracy, Council of Europe Publishing, 1998.
62. Media Ethics, 4th Edition, London, 2002, 312 pages.
63. Media lawyers as Factors in the Ethical Decisions of Journalists, NY, p. 204.
64. McQuail D., McQuail's Mass Communication Theory/4th Edition, London, Sage, 2000, 263 pages.
65. Philip Patterson and Lee Wilkins, Media ethics: Issues and Cases, 4th ed., p. 242.
66. The Right to Know, The Right to live, Edited by Richard Calland, Alison Tilley, ODAC, 2002.

ԷԹԻԿԱՅԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐԵՐ

67. «Առավուտ» օրաթերթի էթիկայի կանոնագիր:
68. ԵՊՀ Ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի էթիկայի կանոնագիր:
69. Երևանի մամուլի ակումբի էթիկայի կանոնագիր:
70. Իրավական թեմաներ լուսաբանող լրագրողի վարքագծի կանոնագիր:
71. Լրագրողների ավստրալիական ընկերակցության 1984թ. էթի-

- կայի կանոնագիրք, հոդված 1-ին, ՀՀ իրավաբանների միության «Իրավական գիտելիքներ լրագրողներին» դասընթացի նյութեր, ԱՄՆ իրավաբանների (ABA/CEELI), Երևան, 1999:
72. Հայաստանի ժուռնալիստների միության անդամի էթիկայի կանոնագիր:
 73. Հետաքննող լրագրողների ընկերակցության էթիկայի կանոնագիր:
 74. Кодекс профессиональной этики журналиста (принят 1 съездом журналистов СССР на конфедеративной основе 24 апреля), 1991г.

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐ

75. Անհատական տվյալների մասին ՀՀ օրենք, 2002:
76. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարական (2003)13 «Լրատվամիջոցներով քրեական դատավարությունների վերաբերյալ տեղեկատվություն տարածելու մասին»:
77. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարական Rec (2002)2 «Պաշտոնական փաստաթղթերի մատչելիության վերաբերյալ»:
78. Ջանգվածային լրատվության մասին ՀՀ օրենք, 2003:
79. Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին ՀՀ օրենք, 2000:
80. Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին ՀՀ օրենք, 1996:
81. ՀՀ Ընտրական օրենսգիրք, 1999:
82. ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 2005:
83. ՀՀ Քրեական օրենսգիրք, 2003:
84. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք, 1998:
85. ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, 1998:
86. ՀՀ Սահմանադրություն, 2005:
87. ՀՀ պետական գաղտնիքի շարքը դասվող տեղեկությունների ցանկը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության 1998թ. մարտի 13-ի թիվ 173 որոշում:
88. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա, 1953:
89. Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին ՀՀ օրենք, 1996:
90. Տեղեկատվության ազատության մասին ՀՀ օրենք, 2003:

91. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր, 1966:
92. Օրիուսի կոնվենցիա, 1998:

ԻՆՏԵՐՆԵՏԱՅԻՆ ԿԱՅՔԵՐ

93. www.aravot.am
94. www.eartist.narod.ru
95. www.hetq.am
96. www.internews.am
97. www.jnews.am
98. www.library.cjs.ru
99. www.medialaw.ru
100. www.newsombudsmen.org
101. www.poynter.org
102. www.ypc.am
103. www.gdf.ru
104. www.freepress.org
105. www.freeexpression.org
106. www.freedominfo.org
107. www.article19.org
108. www.foi.am

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Դասընթացի նպատակը	3
Ակնկալվող կրթական նպատակները	4
Դասընթացի կառուցվածքը	5
Ներածություն	5
Թեմա 1. Ժուռնալիստական էթիկան իբրև լրատվամիջոցների ինքնակարգավորման համակարգ	6
Թեմա 2. «ՀԼՄ-ների ինքնակարգավորում» հասկացությունը, ժամանակակից մեխանիզմները, տեսակներն ու գործառույթները	7
Թեմա 3. Էթիկայի կանոնագրերի ստեղծումը և կիրառումը Հայաստանում	9
Թեմա 4. Էթիկայի կանոնագրերն ինքնակարգավորման մեխանիզմների համակարգում, տեսակները և գործառույթները	11
Թեմա 5. Տեղեկատվության աղբյուրների հետ հարաբերությունների կարգավորման սկզբունքները և մեթոդները	13
Թեմա 6. Գրագոյություն	16
Թեմա 7. Սարդու իրավունքների և հասարակական շահերի իրավական պաշտպանությունը	18
Թեմա 8. Հանցագործությունների լուսաբանման առանձնահատկությունները	21
Թեմա 9. Քրեական գործերով տեղեկությունների տրամադրման կանոնների նախագիծ	24
Թեմա 10. Արտահայտվելու ազատության իրավական կարգավորումը	25
Թեմա 11. Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդված. սահմանումն ու նախատեսված սահմանափակումները	26
Թեմա 12. Մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը Հայաստանում	26
Թեմա 13. Պատասխանատվություն անձի մասնավոր կյանքի գաղտնիության իրավունքը խախտելու համար	28
Թեմա 14. Պետական գաղտնիքի հասկացությունը	29
Թեմա 15. Տեղեկություն ստանալու կարգը, հարցման ձևերը	31
Թեմա 16. Տեղեկատվության տրամադրման մեթոդներն ու հիմքերը	31
Թեմա 17. Ընտրությունների լուսաբանման իրավական կարգավորումը Հայաստանում	32
Թեմա 18. Տեղեկություն ստանալու իրավունքը ընտրական գործընթացներում	34
Թեմա 19. Լրագրողի հավատարմագրման գործընթացը Հայաստանում	35
Թեմա 20. Լրագրողի մասնագիտական գործունեությանը խոչընդոտելը	35
Հանձնարարվող գրականություն	37

**ՁԼՄ ԻՆՔՆԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ ԵՎ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ
ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

**Համակարգչային ծևավորող՝ Կ. Զալարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Լ. Հովհաննիսյան**

Զախսը՝ 60x84 1/16: Տպ. մամուլ 2,75:
Տպաքանակը՝ 100 օրինակ:

**ԵՊՀ հրատարակչություն
Երևան, Ալեք Մանուկյան 1**